

Universiteit
Leiden

The Netherlands

Het Paleis van de Sovjets: hoe architecten en politici in het stalinistische Moskou een luchtkasteel ontwierpen

Klaassen, Sebastiaan F.P.

Citation

Klaassen, S. F. P. (2009). Het Paleis van de Sovjets: hoe architecten en politici in het stalinistische Moskou een luchtkasteel ontwierpen. *Leidschrift : Rusland En Europa. Westerse Invloeden Op Rusland*, 24(September), 115-125. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/73241>

Version: Not Applicable (or Unknown)
License: [Leiden University Non-exclusive license](#)
Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/73241>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Leidschrift

Historisch Tijdschrift

Artikel/Article: Het Paleis van de Sovjets: hoe architecten en politici in het stalinistische Moskou een luchtkasteel ontwierpen

Auteur/Author: Sebastiaan F.P. Klaassen

Verschenen in/Appeared in: *Leidschrift. Rusland en Europa. Westerse invloeden op Rusland* 24-2 (2009) 115-125

© 2009 Stichting Leidschrift, Leiden, The Netherlands

ISSN 0923-9146

Niets uit deze uitgave mag worden gereproduceerd en/of vermenigvuldigd zonder schriftelijke toestemming van de redactie.

No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without prior written permission of the editorial board.

Leidschrift is een zelfstandig wetenschappelijk historisch tijdschrift, verbonden aan het Instituut voor geschiedenis van de Universiteit Leiden. *Leidschrift* verschijnt drie maal per jaar in de vorm van een themanummer en biedt hiermee al ruim twintig jaar een podium voor levendige historiografische discussie.

Artikelen ouder dan 2 jaar zijn te downloaden van www.leidschrift.nl. Losse nummers kunnen per e-mail besteld worden. Het is ook mogelijk een jaarabonnement op *Leidschrift* te nemen. Zie www.leidschrift.nl voor meer informatie.

Leidschrift is an independent academic journal dealing with current historical debates and is linked to the Institute for History of Leiden University. *Leidschrift* appears tri-annually and each edition deals with a specific theme.

Articles older than two years can be downloaded from www.leidschrift.nl. Copies can be order by e-mail. It is also possible to order an yearly subscription. For more information visit www.leidschrift.nl.

Articles appearing in this journal are abstracted and indexed in *Historical Abstracts*.

Secretariaat/ Secretariat:

Doelensteeg 16
2311 VL Leiden
The Netherlands
071-5277205
redactie@leidschrift.nl
www.leidschrift.nl

Comité van Aanbeveling:

Prof. dr. W.P. Blockmans
Prof. dr. H.W. van den Doel
Prof. dr. L. de Ligt
Prof. dr. L.A.C.J. Lucassen
Prof. dr. M.E.H.N. Mout
Prof. dr. H. te Velde

Het Paleis van de Sovjets: hoe architecten en politici in het stalinistische Moskou een luchtkasteel ontwierpen

Sebastiaan F.P. Klaassen

‘Veel bezoekers ervoeren Moskou in de jaren dertig als één reusachtig bouwterrein’, concludeerde de Duitse architect Barbara Kreis op basis van archief- en literatuuronderzoek en vraagg gesprekken met architecten die tijdens de jaren dertig in de Sovjet-Unie werkten.¹ Binnen een decennium vonden op talloze plaatsen in de stad verbouwingswerkzaamheden plaats. Een groot aantal gebouwen ging tegen de vlakte, veel nieuwe bouwwerken verrezen, wegen werden verbreed en een ruim 11,5 kilometer lange metrolijn werd aangelegd. In dit essay staat één gebouw centraal, namelijk het gebouw dat letterlijk en figuurlijk het hoogtepunt van de verbouwing van Moskou had moeten worden: het Paleis van de Sovjets (*Dvorjets Sovjetov*). Daarbij zal ik de nadruk leggen op de symboolfunctie van het Paleis en op de zoektocht naar een bijpassend architectonisch plan.

Begin 1931 besloten de landelijke autoriteiten dat in Moskou een congrescentrum moest verrijzen, waarin de vergaderingen van de Opperste Sovjet (het parlement van de USSR), de congressen van de communistische partij en andere belangrijke politieke bijeenkomsten gehouden konden worden.² In dit gebouw dienden zich onder andere twee gehoorzalen te bevinden. De grote zaal moest plaats bieden aan vijftienduizend mensen, de andere aan bijna zesduizend.³ Over de precieze locatie van het bouwwerk, dat na enige tijd het Paleis van de Sovjets ging heten, was begin 1931 nog geen definitieve beslissing genomen.

Architectuur kan een effectief communicatiemiddel zijn. Naar mijn overtuiging beseften de communisten dit en streefden zij er in het geval van het Paleis van de Sovjets doelbewust naar om het bouwwerk een bepaalde

¹ Barbara Kreis, *Moskau 1917-35. Vom Wohnungsbau zum Städtebau* (Düsseldorf 1985) 132.

² De door mij geraadpleegde bronnen maken niet duidelijk welke instantie het besluit tot de bouw van het paleis nam en wanneer precies dit plaatsvond.

³ Sona Stephan Hoisington, “‘Ever higher’: the evolution of the project for the Palace of Soviets”, *Slavic Review. American Quarterly of Russian, Eurasian and East European Studies* 62.1 (2003) 41-68: 46.

boodschap te laten uitdrukken. Het Paleis had in twee opzichten een representatieve functie moeten krijgen. Ten eerste moest het een tastbaar symbool worden van de Sovjetstaat van dat moment.⁴ Het Paleis was geschikt om een dergelijke symboolfunctie te hebben, aangezien de meest invloedrijke politici van de Sovjet-Unie er zouden delibereren over staatszaken. Ten tweede moest het Paleis representatief zijn in de zin dat het een goede indruk maakte op de toeschouwer. Het bouwwerk diende glorieus te zijn en zaken zoals macht en een groot prestatievermogen uit te stralen. Als de Sovjetautoriteiten erin zouden slagen om een Paleis te laten verrijzen dat in beide opzichten representatief was, dan zou dit gebouw een ideologisch wapen worden.⁵ De bouw van een dergelijk Paleis zou immers bewijzen dat de communisten tot grootse daden in staat waren, waardoor het prestige van en het ontzag voor de Sovjetautoriteiten naar alle waarschijnlijkheid in binnen- en buitenland zouden toenemen.

Het is daarom begrijpelijk dat de communisten veel belang hechtten aan het realiseren van het Paleis. Tot op het hoogste niveau hielden zij zich ermee bezig. Dit blijkt duidelijk uit de samenstelling van de commissie die politiek verantwoordelijk was voor het Paleis. In deze zogenoemde Bouwraad zaten enkel hooggeplaatste regering- en partijfunctionarissen (waaronder ministers): V.M. Molotov, L.M. Kaganovitsj, K.Je. Vorosjilov, A.S. Jenoekidze en K.V. Oechanov.⁶ Ook partijleider Stalin bemoeide zich met de kwestie. De Russische historicus Igor A. Kazus beweert zelfs dat de Bouwraad, die door Molotov werd voorgezeten, ‘in werkelijkheid’ door Stalin werd geleid.⁷

Het vinden van een representatief ontwerp van het Paleis was geen sinecure voor de leden van de Bouwraad. Het werd een maar liefst drie jaar durende zoektocht. De eerste fase hiervan begon in februari 1931. Toen gaf de Bouwraad een beperkt aantal architecten en architectuurorganisaties opdracht om een ontwerp te maken. Geen van hun twaalf plannen werd uitgekozen. Later in het jaar organiseerde de Bouwraad een grote, internationale ontwerpwedstrijd.

⁴ Alexei Tarkhanov en Sergei Kavtaradze, *Stalinist architecture* (Londen 1992) 25, 65.

⁵ Peter Hall, ‘Metropolis 1890-1940: challenges and responses’ in: Anthony Sutcliffe ed., *Metropolis 1890-1940* (Londen 1984) 19-66: 54.

⁶ Hoisington, “‘Ever higher’”, 43.

⁷ Igor A. Kazus, ‘The great illusion. Architecture’ in: Dawn Ades e.a. ed., *Art and power. Europe under the dictators 1930-45* (Londen 1995) 189-194: 190.

Voordat deze ontwerpwedstrijd begon, werd bepaald waar het Paleis moest vrijrijzen. Begin juni 1931 besloot de Bouwraad dat het Paleis in de plaats moest komen van de kathedraal van Christus de Verlosser. Dit gebedshuis stond in het centrum van de stad aan de oever van de rivier de Moskva, niet ver van het Kremlin. Het was de grootste kerk van de Sovjet-Unie. Het bood plaats aan circa tienduizend gelovigen en had een hoogte van 102 meter.⁸ De negentiende-eeuwse, Russisch-orthodoxe kathedraal moest nu worden vervangen door een tempel van het communisme. Op 5 december 1931 werd de kathedraal van Christus de Verlosser vervolgens opgeblazen.

De spelregels van de internationale ontwerpwedstrijd werden in juli 1931 door de Bouwraad bekendgemaakt. Iedereen kon een schets van het Paleis inzenden. In de instructies werd aangegeven wat voor zalen en voorzieningen in het Paleis aanwezig moesten zijn. Ook werd medegedeeld dat het mogelijk moest zijn om in de onmiddellijke nabijheid van het Paleis massabetogingen te houden. Verder werden geen concrete voorwaarden gesteld. Architecten waren bijvoorbeeld vrij in de keuze van bouwmaterialen. Bovendien mochten zij zelf uitmaken of het Paleis één gebouw zou worden of uit meerdere gebouwen zou gaan bestaan.⁹

In de Sovjet-Unie werd veel ruchtbaarheid gegeven aan het concours. Architecten werden in de pers aangespoord om deel te nemen. Daarnaast spaarden de machthebbers kosten noch moeite om buitenlandse architecten van aanzien bij het project te betrekken. Via handelsvertegenwoordigers van de Sovjet-Unie werden contracten gesloten met een aantal wereldberoemde bouwkunstenaars, aan wie een vorstelijke beloning werd beloofd. Zo kregen de Fransman Le Corbusier (het pseudoniem van Charles-Eduard Jeanneret) en de Duitser Walter Gropius drieduizend Amerikaanse dollar voor het insturen van een ontwerp, terwijl de Fransman Auguste Perret tweeduizend dollar ontving.¹⁰ Dit toont aan dat de communistische leiders *coûte que coûte* wilden dat het Paleis een zeer bijzonder gebouw zou worden. In hun ogen waren alleen de allerbeste ideeën goed genoeg voor het Paleis.

Ondertussen vond in een museum in Moskou een tentoonstelling plaats van de twaalf in de eerste fase gemaakte ontwerpen. Na twee maanden verhuisde de expositie naar de autofabriek AMO. In het bedrijfsblad van AMO werd veel aandacht besteed aan de meningen van

⁸ Hoisington, “Ever higher”, 46.

⁹ Tarkhanov en Kavtaradze, *Stalinist architecture*, 25, 27; Hoisington, “Ever higher”, 46.

¹⁰ Hoisington, “Ever higher”, 43.

arbeiders over de verschillende schetsen.¹¹ Mij is niet bekend op wier initiatief de ontwerpen werden tentoongesteld. Het lijkt echter geen twijfel dat de voor het Paleis verantwoordelijke commissie er op zijn minst toestemming voor heeft gegeven. Ik vermoed dat de leden van de Bouwraad op deze manier wilden peilen wat voor architectuurstijl bij de gemiddelde Moskoviet de gewenste indruk achterliet. Een ander motief voor het houden van de expositie was misschien dat ze de bekendheid vergrootten van het plan om een glorieus Paleis van de Sovjets te bouwen.

In totaal werden 160 ontwerpen ingestuurd voor het concours, waarvan 24 vanuit het buitenland.¹² Op 28 februari 1932 maakte de Bouwraad zijn oordeel over de inzendingen bekend. De drie hoofdprijzen werden toegekend aan de Rus Ivan V. Zjoltovski, de Oekraïner Boris. M. Jofan en de Amerikaan Hector Hamilton. De leden van de Bouwraad gaven echter ook te kennen dat naar hun mening geen van de 160 ontwerpen in voldoende mate de ‘monumentaliteit, eenvoud, zuiverheid en verfijndheid (...) [had die] vereist [zijn] om het grote proces van onze opbouw van het socialisme te weerspiegelen’.¹³ De Bouwraad kondigde meteen aan dat de ontwerpwedstrijd een volgende fase zou krijgen.

In hun juryrapport trokken de leden van de Bouwraad conclusies die beschouwd kunnen worden als eisen ten aanzien van toekomstige ontwerpen.¹⁴ Zo uitten zij kritiek op het feit dat het Paleis in veel plannen laag was. Volgens de Bouwraad behoorde het juist hoog en imposant te zijn. Verder moest het een monolithisch bouwwerk zijn (dat wil zeggen zonder bijgebouwen) en diende vóór het Paleis een groot plein te liggen.

Door dit juryrapport werd duidelijker wat de Bouwraad verlangde van de ontwerper(s) van het Paleis. Toch duurde het nog ruim een jaar tot een geschikt ontwerp werd gevonden. Tussen maart 1932 en februari 1933 vonden twee nieuwe rondes van de ontwerpwedstrijd plaats, waaraan eerst een twaalfstal en daarna slechts een vijftal, door de Bouwraad geselecteerde (teams van) architecten deelnamen. Op 10 mei 1933 riep de Bouwraad de Oekraïense architect Jofan tot winnaar van het concours uit.

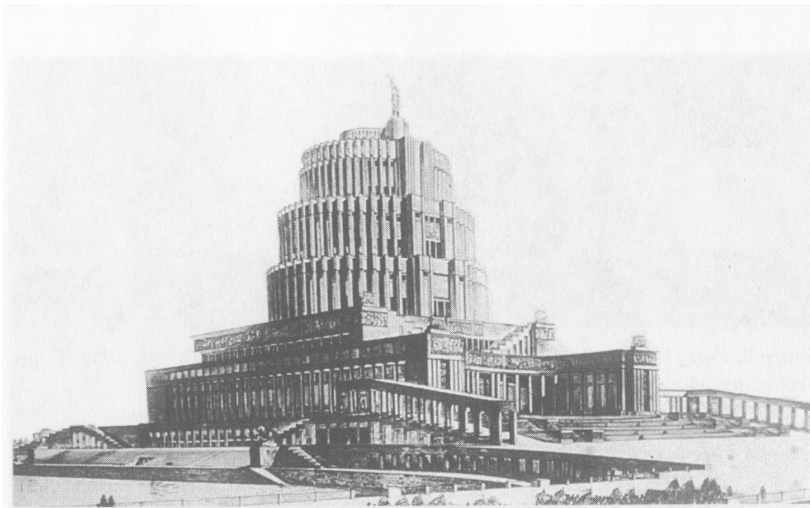
¹¹ Tarkhanov en Kavtaradze, *Stalinist architecture*, 25.

¹² Luuk van Middelaar, ‘Hybris. Het Paleis van de Sovjets’ in: Madelon de Keizer e.a. ed., *Utopie. Utopisch denken, doen en bouwen in de twintigste eeuw* (Zutphen 2002) 131-134: 132.

¹³ Geciteerd in Tarkhanov en Kavtaradze, *Stalinist architecture*, 27.

¹⁴ Hoisington, “Ever higher”, 51; Tarkhanov en Kavtaradze, *Stalinist architecture*, 27.

Jofans bekroonde ontwerp bestond uit een groot, rechthoekig gebouw met eromheen een zuilengalerij en erbovenop een vierdelige, ronde toren. Op de top van dit bouwwerk stond een achttien meter hoog standbeeld van een man die een rode ster (een symbool van de Sovjet-Unie) de lucht in stak. Jofans Paleis had een totale hoogte van maar liefst 220 meter. Vóór het gebouw bevond zich een plein. Om aan te tonen dat na verwezenlijking van zijn plan stoeten demonstranten ordelijk langs het Paleis konden paraderen, tekende Jofan op de voorgrond van zijn schets een groep betogers, met spandoeken en al. Het opvallendste kenmerk van Jofans Paleis was de – in de Sovjet-Unie ongekende – hoogte ervan. De binnenlandse pers besteedde in het bijzonder aan dit aspect van het ontwerp aandacht. Het door Jofan getekende bouwwerk was meer dan twee keer zo hoog als de gesloopte kathedraal van Christus de Verlosser en maar tachtig meter lager dan de Eiffeltoren in Parijs.¹⁵

Afb. 1: Het winnende ontwerp voor het Paleis van de Sovjets, gemaakt door Jofan, mei 1933. Shchusev Museum van Architectuur, Moskou.

Laten we nu proberen in te schatten waarom de leden van de Bouwraad uitgerekend dit ontwerp als het beste uitkozen. Ongetwijfeld waardeerden zij Jofans schets in esthetisch opzicht. Minstens zo belangrijk was volgens

¹⁵ Hoisington, “Ever higher”, 59; Kathleen Berton, *Moscow. An architectural history* (New York 1978) 224.

mij dat dit Paleis, zoals de opdrachtgevers verlangden, een representatieve functie zou kunnen hebben. In het juryrapport uit februari 1932 had de Bouwraad al aangegeven dat het Paleis hoog moest zijn. Vijftien maanden later koos de raad voor een reusachtig Paleis. Mijns inziens hangt dit samen met het feit dat Stalin en de zijnen de Sovjet-Unie eind jaren twintig door de invoering van het Eerste Vijfjarenplan in een soort race hadden gestort. Hun doelstelling was om binnen korte tijd de industriële en technologische achterstand van de Sovjet-Unie ten opzichte van het Westen weg te werken. Als symbool van een regering die een dergelijk proces trachtte te realiseren, kwam naar de mening van de Bouwraad kennelijk alleen een Paleis in aanmerking, dat tot de hoogste gebouwen ter wereld zou behoren.

Daarnaast gaven de leden van de Bouwraad waarschijnlijk de voorkeur aan een zeer hoog Paleis, omdat zij ervan uitgingen dat een kolossaal bouwwerk macht zou uitstralen en ontzag zou inboezemen. Een laatste voorname reden om voor een reusachtig Paleis te kiezen, was waarschijnlijk de locatie. Het symbolische belang van de plek was te groot voor een klein bouwwerk. Het Paleis, een tempel van het communisme, moest daarom nog meer indruk maken en nog meer in het oog springen dan de kathedraal van Christus de Verlosser.

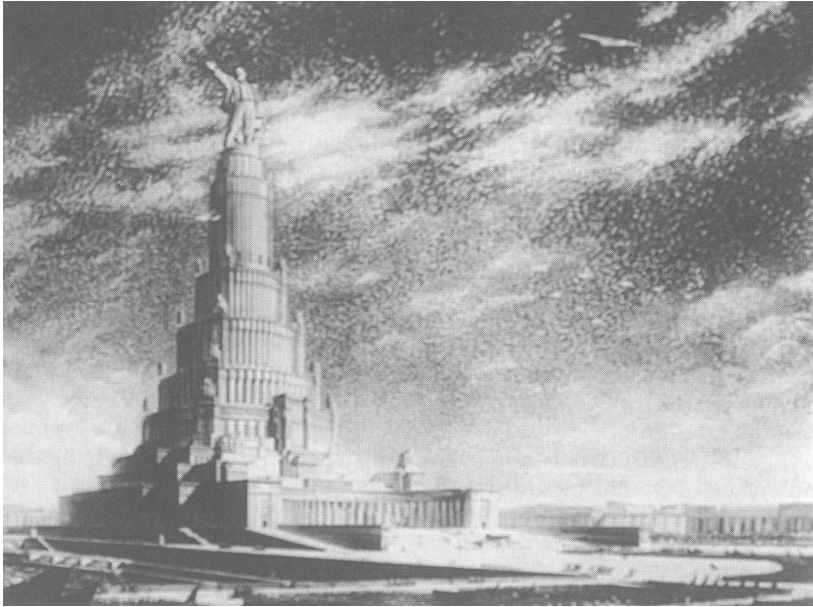
Het eindoordeel van de Bouwraad over de ontwerpwedstrijd was echter gecompliceerder dan het bovenstaande doet denken. In hetzelfde besluit uit mei 1933, waarin Jofans schets tot winnende inzending werd verklaard, werd zijn plan namelijk slechts als een ‘werkbasis’¹⁶ bestempeld. De Bouwraad gaf bovendien meteen een nieuw voorschrift voor het uiteindelijk te vervaardigen ontwerp: boven op het Paleis moest een groot Leninstandbeeld staan. Het idee om een gedenkteken voor Lenin, de in 1924 gestorven oprichter van de communistische partij, deel te laten uitmaken van het Paleis was overigens niet nieuw. In de ontwerpwedstrijd waren meerdere plannen ingezonden, waarin een sculptuur van Lenin was verwerkt.¹⁷

Een kleine maand later gaf de Bouwraad Jofan opdracht zijn ontwerp in samenwerking met de architecten Vladimir A. Sjtsjoeko en Vladimir G. Gelfreich te perfectioneren. Zij hadden net als Jofan aan de laatste ronde van het concours deelgenomen. In de praktijk was van samenwerking geen sprake: Jofan aan de ene kant en het team van Sjtsjoeko en Gelfreich aan de andere kant dachten afzonderlijk na over mogelijke verbeteringen. Op 19

¹⁶ Geciteerd in Hoisington, “Ever higher”, 59.

¹⁷ Ibidem.

februari 1934 stemde de Bouwraad in met een tekening van het Paleis, die in de studio van Sjtsjoeko en Gelfreich was gemaakt. Hoewel Jofan zelf andere ideeën had, kon hij hierna weinig anders doen dan de goedgekeurde schets aanvaarden. Het ontwerp werd op 20 februari in de communistische krant *Pravda* (De waarheid) gepubliceerd.¹⁸

Afb. 2: Het uiteindelijke ontwerp voor het Paleis van de Sovjets, gemaakt door Jofan, Sjtsjoeko en Gelfreich. Gepubliceerd in *Pravda*, 20 februari 1934. Shchusev Museum van Architectuur, Moskou.

Bij vergelijking van de in 1934 goedgekeurde tekening en Jofans bekroonde inzending uit 1933 blijkt het verschil tussen de twee aanzienlijk te zijn. Sjtsjoeko en Gelfreich drukten vooral hun stempel op het ontwerp door de hoogte van het Paleis sterk te vergroten, de ronde toren als een telescoop verder uit te schuiven en een betrekkelijk bescheiden sculptuur te vervangen door een gigantisches standbeeld. Verder valt op dat zij veel zorg hadden besteed aan de weergave van hun plan. Op hun schets zijn behalve het Paleis een stoet betogers, enkele gebouwen, een wolkenhemel en een

¹⁸ Geciteerd in Hoisington, “Ever higher”, 60-61.

vliegtuig te zien. Het tekenen van een passerend vliegtuig is mijns inziens een slimme zet, want dit doet goed uitkomen dat het Paleis erg hoog is.

Het ontwerp van Sjtsjoeko, Gelfreich en Jofan is uitgevoerd in een eclectische en monumentale stijl, die historicus Blair A. Ruble een ‘grootse en hoogdravende “bruidstaart-gotische” stijl’ noemt.¹⁹ Meerdere historici vinden dat het eigenlijke vergadergebouw vooral een voetstuk voor het Leninstandbeeld lijkt te zijn.²⁰ Een bezoeker van een museum in Moskou, waar in maart en april 1934 een maquette van het Paleis werd tentoongesteld, klaagde in het gastenboek dat de architecten Lenin ‘in de pose van een provinciale acteur’ hadden afgebeeld.²¹ De Bouwraad was echter tevreden.

In het plan uit februari 1934 was het Paleis bijna onvoorstelbaar omvangrijk. Het vergadergebouw had een hoogte van 315 meter. Het standbeeld was honderd meter hoog, meer dan tweemaal zo hoog als het Vrijheidsbeeld in de Verenigde Staten. Lenin had een schouderbreedte van 32 meter. Met een totale hoogte van 415 meter zou het Paleis iets hoger worden dan het Empire State Building in New York. Het zou hiermee dus het hoogste gebouw op aarde worden. Doordat het geplande Paleis langer en breder was dan het Empire State Building, was het veel omvangrijker. Het volume van het Paleis bedroeg circa zeven miljoen kubieke meter. Dit was ongeveer gelijk aan het totale volume van de zes grootste wolkenkrabbers van New York.²²

Het zal de lezer waarschijnlijk niet verbazen dat de Bouwraad met de schets van Sjtsjoeko en Gelfreich instemde. Eerder genoemde redenen om de voorkeur te geven aan een kolossaal Paleis zijn immers ook op dit plan van toepassing. Het ontwerp had bovendien een zekere ideologische waarde. Als de Sovjetautoriteiten in Moskou het hoogste gebouw ter wereld lieten verrijzen, zouden zij namelijk een tastbaar bewijs hebben voor hun stelling dat de Sovjet-Unie op een communistische manier minstens net

¹⁹ Blair A. Ruble, ‘Moscow’s revolutionary architecture and its aftermath: a critical guide’ in: William C. Brumfield ed., *Reshaping Russian architecture. Western technology, utopian dreams* (Cambridge 1990) 111-144: 127.

²⁰ Dawn Ades, ‘Art as monument’ in: Dawn Ades e.a. ed., *Art and power. Europe under the dictators 1930-45* (Londen 1995) 50-56: 52; Berton, *Moscow*, 224; Van Middelaar, ‘Hybris’, 132-133.

²¹ Geciteerd in Hoisington, “‘Ever higher’”, 62.

²² Ibidem, 65; Ryszard Kapuściński, *Imperium. Ondergang van een wereldrijk* (Amsterdam en Antwerpen 1994) 110-111.

zulke indrukwekkende prestaties kon leveren als het kapitalistische Westen.²³ Het Leninstandbeeld boven op het Paleis diende daarbij vermoedelijk volkomen duidelijk te maken wie – en impliciet ook welke ideologie – volgens de Bouwraad de grondslag had gelegd voor dergelijke grootse daden.

In 1934 meende de voor het Paleis verantwoordelijke commissie eindelijk een tekening in handen te hebben, waarop het gebouw een representatief uiterlijk had. De Sovjetautoriteiten hadden er daarom belang bij om ruchtbaarheid te geven aan het ontwerp. Het is veelzeggend dat zowel op de wereldtentoonstelling van 1937 te Parijs als die van 1939 te New York in het paviljoen van de USSR een schaalmodel van het geplande Paleis stond. Op de wereldtentoonstellingen trachtten de deelnemende landen zo goed mogelijk voor de dag te komen. Klaarblijkelijk paste het toekomstige hoogste gebouw op aarde uitstekend bij de wijze waarop de communistische machthebbers hun land wilden presenteren.

De bouw van het Paleis werd uiteindelijk een grandioze mislukking. Dit is niet erg verwonderlijk, aangezien de leden van de Bouwraad bij het nemen van cruciale beslissingen niet in aanmerking hadden genomen of hun ideeën uitvoerbaar waren. Zo had de Bouwraad zijn locatiekeuze gemaakt, zonder dat vooraf grondig onderzoek was gedaan naar de gesteldheid van het betreffende terrein. De schets van Sjtsjoeko en Gelfreich was goedgekeurd, hoewel zij (nog) geen gedetailleerde bouwtechnische plannen paraat hadden.²⁴

Het kostte na februari 1934 veel tijd en moeite om een uitgewerkt bouwplan op te stellen. Duidelijk werd dat het een reuzentaak zou zijn om het reusachtige Paleis te laten verrijzen, te meer daar het ontwikkelingsniveau van de bouwindustrie in de Sovjet-Unie betrekkelijk laag was. De zwaarte van de opdracht blijkt bijvoorbeeld uit een berekening in een van de plannen: voor de fundering van het Paleis was een hoeveelheid cement nodig, die ongeveer zestien procent bedroeg van de toenmalige jaarlijkse productie in de gehele Sovjet-Unie.²⁵

Pas in 1937 begon daadwerkelijk de bouw van het Paleis. Al snel deden zich ernstige problemen voor. Een van de oorzaken van de problemen was de locatie. Om sterk genoeg te zijn moesten de

²³ Hoisington, “Ever higher”, 62.

²⁴ Ibidem, 46, 61.

²⁵ Berton, *Moscow*, 224.

fundamenten van het enorme Paleis diep onder de grond worden gelegd. Doordat de bouwplaats laag en dicht bij de Moskva lag, liep de fundering spoedig vol met water. Als gevolg van dergelijke tegenslagen werden maar langzaam vorderingen gemaakt bij de verwezenlijking van het Paleis en was in december 1941 niet veel meer dan de fundering klaar. In die maand zetten de autoriteiten in verband met de strijd tegen nazi-Duitsland de werkzaamheden stop. Toen het tekort aan ijzer in de oorlogsindustrie groot werd, lieten zij zelfs delen van het stalen geraamte van het Paleis demonteren en hergebruiken. Na afloop van de Tweede Wereldoorlog had de communistische regering hoogstwaarschijnlijk de moed niet meer om het bouwtechnisch loodzware project te hervatten. Het Paleis werd niet verder gebouwd.²⁶

Begin jaren vijftig werd het centrum van Moskou nog altijd ontsierd door een schutting met erachter de bouwput van het Paleis. De fundering stond weer onder water. Kroos bedekte de vijver in de bouwput. Op het terrein groeide onkruid en sprongen kikkers rond. Gelovige Moskovieten fluisterden dat de mislukking van het project een goddelijke straf was voor de duivelse beslissing om de kathedraal van Christus de Verlosser te slopen. De Sovjetautoriteiten wierpen de handdoek in de ring. In 1953 gaven zij het metrostation dat bij voorbaat naar het Paleis van de Sovjets was vernoemd een nieuwe naam: *Kropotkinskaja*. De nieuwe naam was afgeleid van de anarchistische denker P.A. Kropotkin (1842-1921). Tussen 1958 en 1960 werd op de voorheen voor het Paleis bestemde locatie een verwarmd openluchtzwembad gebouwd. Een zeer schrale troost voor de communistische partijleiding was dat dit openluchtzwembad het grootste in de Sovjet-Unie en – zo werd althans gezegd – zelfs het grootste ter wereld was. In december 1993 werd hier voor het laatst gezwommen. Ongeveer een jaar later begon de herbouw van de kathedraal van Christus de Verlosser. De kostbare wederopbouw werd gefinancierd door de Russische staat, de Russisch-orthodoxe Kerk en donateurs.²⁷

In dit essay is betoogd dat de Sovjetautoriteiten in 1931 het plan opvatten om in de hoofdstad een vergadergebouw te laten verrijzen met een praktische en een representatieve functie. Het Paleis van de Sovjets moest

²⁶ Hoisington, “‘Ever higher’”, 65, 68; Berton, *Moscow*, 224-225; Van Middelaar, ‘Hybris’, 133-134.

²⁷ Kapuściński, *Imperium*, 102, 114; Timothy J. Colton, *Moscow. Governing the socialist metropolis* (Cambridge, MA en Londen 1995) 334, 366, 732; Berton, *Moscow*, 225.

zeer indrukwekkend en tevens typisch communistisch worden, opdat het gebouw het prestige van de machthebbers zou verhogen. Wat een glorieus symbool van de macht van de communistische leiders had moeten worden, werd echter veeleer een symbool van hun megalomanie. De aan de architecten van het Paleis gestelde eisen waren immers zo hoog, dat uiteindelijk voor een onuitvoerbaar ontwerp werd gekozen.